

Петар Д. ШЕРОВИЋ

ЦРКВА СВ. НЕДЈЕЉЕ У ЈОШИЦИ*

Православна парохијска црква св. Недјеље (Неђеље) у Јошици подигнута је на једном од најистакнутијих и најромантичнијих мјеста, којима обилује наша Бока. На лако приступачном брежуљку, који се диже око педесет метара над самим морем, а до којег воде неколико путева, саграђена је данашња црква на мјесту, гдје је била мала стара црква, подигнута негдје у XVII вијеку за турске владе у овом крају.

Из лијепо уређене и простране црквене авлије, опкољене вјечно зеленим маслињацима и љупким гајевима, гдје мрча цвјета и лавор мирише, ужива се управо величанствен поглед с једне стране на околна питома села са засеоцима, сва у зеленилу лозе и маслине, лимуна и наранче, наткриљена шумовитим брди-ма, а поредана око залива, који се ту сузује, па кроз тијеснац Вериге на стародревни Пераст са његовом суром позадином. С друге стране пак поглед пуца на далеко и широко преко мора све до кртољских и луштитких брежуљака и обу-хваћа сва она дивна и сунчана мјеста, која су се као зрна бисера на сјајној огр-лици наоколо нанизала, а над свима се поносно диже горди Ловћен, вјечни чу-вар наше чаробне Боке, „невјесте Јадрана”.

I

Црква је посвећена св. великомученици Недјељи, која је у црквеним књигама забиљежена под грчким именом Киријака (Κυριακή), а на латинском се језику зове: Dominica.

Име ове свете великомученице на нашем језику потиче од пријевода грч-ких ријечи: Κυριακή ήμῆρα, или латински: dies dominica, што на нашем језику значи: дан Господњи, а то је недјеља. Према томе је и ова света великомученица по недјељном дану добила на нашем језику име: Недјеља,

Али и ако је ово име у нашем народу давно познато, те и ако имамо код нас велик број цркава посвећених св. Недјељи, оно није, како изгледа, познато нашој браћи Русима, већ се у њиховим црквеним књигама и календарима само спомиње св. Киријака. С тога се је и могло догодити, да се на црквеним књига-ма и разним утварима, које потичу из Русије, а набављене су за ову цркву, или истој поклоњене, налазе записи, да је то набављено, односно поклоњено, за цр-кву Воскресенија Христова у Јошици. Руси су схватили, када су од наших људи чули, да црква носи име св. Недјеље, да је иста посвећена празнику Воскресени-ја Христова, којему је посвећен новозавјетни дан Господњи – недјеља, јер није-су знали, да св. Недјеља на кашем језику значи исто, што и св. Киријака.

Али није чудо, што то нијесу Руси знали, јер нам изгледа, да бар за неко вријеме, свакако под руским утицајем, с тиме нијесу били многи ни код нас на чисто. Доказ је томе, што се ова црква називала црквом Воскресенија Христова (Српско-далмат. Магазин за г. 1850, стр. 31), а не св. Недјеље и што је печат ове цркве од оног времена, од када је било наређено, или ушло у обичај, да је на пе-чату приказана храмовска слава парохијске цркве, све до најновијег доба, носио

* Текст преузет из: *Народни универзитет Боке Которске у Котору*, Котор 1940 – књижица бр. 11.

слику Воскресенија Христова. Не налазећи име св. Недјеље нити у црквеним књигама, нити у календарима из онога доба, а не знајући, да је то св. Киријака, многи су сумњали, да ли уопште постоји светитељка под именом св. Недјеље и из опреза, да се не би у томе погријешило, наилазимо на једну необичну појаву код пријестолне иконе св. Недјеље у овој цркви. На овој је икони додуше приказана светитељка, која је насликана, како се обично слика св. Недјеља (круном на глави итд.), али крај ње нема никаква имена (сигнатуре) и ако се уза светитељске ликове редовито налази сигнатура, да се зна којег свеца дотични лик претставља. И ако је ову пријестолну икону на иконостасу насликао има неколико деценија домаћи сликар, ипак није ставио крај светитељског лика сигнатуру, очито под утицајем велике и лијепе иконе св. Недјеље, раније набављене из Русије (на којој, буди узгред поменуто, св. Недјеља није приказана, како се она код нас слика), која се, како изгледа, држала као пријестолна икона на иконостасу, док није насликана данашња пријестолна икона, а од тада се држи на посебном мјесту у црквеној навати и носи се у свечаним процесијама око цркве и кроз село.

У бившој нашој Епархији има још неколико цркава посвећених св. Недјељи и то: у Пелинову, у Забрђу, у Мојдежу, у Доњим Поборима, у Врби и на острвчићу Катичу пред Петровцем, а у колико смо тачно обавијештени, у ниједној од ових цркава, гдје је нови иконостас, нема иконе св. Недјеље, или је нема означене са сигнатуром. И овдје ће бити исти разлог као и у Јошици.

Међутим, како је познато, у нашим старим црквама имамо ликова св. Недјеље. Чувена је по љепоти фреска св. Недјеље у манастиру Грачаница, а видјели смо фреску св. Недјеље и у олтару црквике Успјенија Богородице у манастиру Режевићу са сигнатуром: „СТА НЕДЉА(А)”, те држимо, да ће се лик св. Недјеље наћи и у другим старијим бокељским црквама, ако не на иконостасу, а оно као фреска на зиду.

Православна црква слави у години три св. Киријаке или Киријакије. Прва, кћи Самарјанке, с којом је говорио Спаситељ на кладенцу Јаковљевом, слави се са њезиним сестрама дне 20 марта по старом календару. Друга се празнује са св. мученицама Валеријом и Маријом (све мучене г. 304) дне 7 јуна, а трећа, св. великомученица Киријака или Киријакија (Недјеља), дне 7 јула.

Пошто је храмовска слава цркве св. Недјеље у Јошици у јулу, свакако је ова црква посвећена св. Киријаки-Недјељи, чију св. успомену православна Црква слави 7 јула, а која је у народу једино и позната.

Не знамо разлог зашто се св. Недјеља слави у Боки (осим у Поборима гдје се слави прве недјеље по Ђурђеву дану) у прву недјељу по Илину дану, а не на 7 јула, или у прву недјељу иза 7 јула. Раније се славила св. Недјеља у Јошици у прву недјељу по Илину дану, ако је Илиндан био у недјељу, понедјељник, уторник или сриједу, а ако је био у четвртак, петак или суботу, онда се св. Недјеља славила не у прву, него у другу недјељу по Илину дану, наводно да не буде сасвим близу овог празника, који, у Јошици нека племена славе као крсно име, док св. Недјељу славе сви као прислужбу. Има већ неколико година, да се у Јошици договорно одлучило, да се св. Недјеља слави у прву недјељу по Илину дану без обзира у који дан пада Илиндан.

Можда је узрок, што се св. Недјеља слави по Илину дану то, што у народу постоји вјеровање, да су св. Недјеља и св. Петка (св. Параскева дне 26 јула) двије сестре, па да буду свечаности једна близу друге. Што се пак слави у недјељу, томе би могао бити разлог народно вјеровање, да је недјељни дан добио име по св. Недјељи и ако је, како смо горе видјели, обратно случај.

У Грбљу се спомињу у исти дан *двје* свете Недјеље и ако не знаду растумачити, што се под тим мисли. Вјероватно се ту подразумијева св. Недјеља (Киријака) и седмични празнични дан недјеља. Можда се ту мисли и на св. Недјељу Српкињу, која је забиљежена у неким старијим календарима, па чак и у неким годиштима календара „Православље“, које издаје Свештеничко удружење, али и ако смо се на неколико страна обраћали, нијесмо о св. Недјељи Српкињи могли добити никаквих података. Ако је та светитељка постојала, онда је то могла бити која наша народна мученица под Турцима по имену Недјеља, или Недјељка као што је нпр. била св. Злата Мегленска.

У „Охридском Прологу“ од епископа Николаја Велимировића, књига II стр. 516-517 налази се животопис св. Недјеље. Ту се каже, да се св. Недјеља родила у Анадолији у доба римских царева Диоклецијана и Максимијана. Њезини родитељи, Доротеј и Јевсевија, бијаху побожни хришћани и веома богати, али у младости немаху дјеце. Када им се роди кћи, Недјеља, они је одгајашу тако, да је она себе посветила Богу, а када је одрасла, није хтјела да се уда, већ је жељела да умре као дјевојка.

Један од одбијених просаца оптужи и Недјељу и њезине родитеље као хришћане. Родитељи бијаху мучени и прогнани у град Мелитину, гдје скончаше као мученици за хришћанску вјеру. Недјељу пошаље Диоклецијан Максимијану на суд, али како се она не хтједе одрећи своје вјере, била је на разне начине мучена. Када лежаше у тамници сва у ранама, јави јој се Христос Господ, исцијели је и рече јој: „Не бој се, Недјељо, мука, благодат је моја с тобом“. Осокољена овом визијом св. Недјеља остаде и покрај најстрашнијих мука постојана у вјери хришћанској, док не нареди царски војвода Аполоније, којему је била предата од Максимијана, да је мачем посијеку. Она клекну на кољена и помоли се Богу за све оне, који буду славити њезин спомен и да упокоји њезину душу с душама њезиних родитеља, те испусти душу прије него ли се мач спусти на њезину главу. Тако св. Недјеља часно пострада и пресели се у вјечну радост г. 289 у Никомидији.

Народно вјеровање о св. Недјељи је по „Народној енциклопедији“ Ст. Станојевића слиједеће: „Св. Недјеља је, према казивању нашег народа, највећа патница и мученица, сва израђена и крвљу обливена. Сви алати и занати, што их је Бог створио, сви су у њезино тијело забодени, од чега она трпи неизрециве муке. Са свих страна виде се на њој позабадане игле, маказе, клијешта, тесле, брадве, тестере и др., а то долази отуда, што разне занатлије на њен дан, мјесто да иду у цркву и моле се Богу, раде и тјерају сваки свој занат, па јој тако увијек приправљају нове муке и болове. Св. Недјеља не указује се никада сама, него увијек у друштву са пресв. Богородицом“.

II

Дугогодишњи јошички парох, свештеник Андрија И. Балић, у „Шематизму Епархије бококторско-дубровачке“ за г. 1876 о постанку ове цркве каже слиједеће: „Цркву св. Недјеље у Јошици саградише под владом турском три из Ерцеговине досељене српске породице: Радојевића (Балића), Цицковића и Ерцеговића. Будући не искаше на то допуштење, наметне им турски капетан Асанага из Ерцеговога тешки намет и, до исплате, задржа код себе као таоце два њихова младића. Пошто исплате даде им г. 1675 златним словима потписано царско писмо. Ово на жалост понесе са собом г. 1832, да га на српски преведе, бивши у каноничкој посјети владика Рајачић“. Даље наводи, како је породица Ерцегови-

ћа кроз брачне везе прешла на римокатоличку вјеру и да је испословала од млетачке владе, да се у ову цркву постави и римокатолички олтар, који је ту остао све до г. 1812.

Да је заиста владика Рајачић, касније српски патријарх, понио са собом неки докуменат, писан турским језиком, а који се односи на ову цркву, нашли смо потврду у старом Консистооријском архиву, који се данас чува код Архијерејског намјесништва у Котору.

У регистру за г. 1832 под бр. 206 налази се слиједећа биљешка: „Цертификат сверху јединиа карти турским јазиком написаниа церкви Јошичкој по сказанију Господаров Вука Балића, Јока Балића и Филипа Балића принадлежашчиа, которују исти иам на сохранение предаша. В Которје дне 21 ноемвриа 1832”.

Ми смо се обраћали на професора г. Елезовића, који је проучио турске споменике у Патријаршијској библиотеци у Сремским Карловцима, али овог документа није нашао. Можда се, ако је до данас сачуван, налази у архиву патријарха Рајачића, о којем је прије неколико година писало у новинама, да је смјештен негдје на тавану у двору барона Рајачића, једног од патријархових потомака.

Сачувао се и неки препис превода овог документа, преведеног са турског на наш језик и с нашега на италијански, али би се рекло, да ово није потпун, а ни тачан превод реченог турског документа. Нетачно је наведено и то, да је Рајачић био у Боки г. 1829, јер смо горе видјели, да је овај докуменат из Јошице са собом понио г. 1832.

Тај докуменат на италијанском језику гласи:

Traduzione dell'Idioma Illirico d' una copia tradotta d' una carta scritta nell' Idioma Ottomano: il quale originale si trova presso Monsignor Vescovo Giuseppe Rajacich, avendolo preso con se l' anno 1829 quando era alle Bocche di Cattaro, onde segue contenuto e la traduzione.

Addi 23 settembre 1675

La Copia di lettera turca scritta in Sàd tradotta in questo linguaggio di Castel Nuovo. Di quell' epoca hanno fabbricato la chiesa a Josizza Sanc Domenica; e così Osman Capitano di Castel Nuovo che era dalla parte dell' Impero Comandante della Bianca e Josizza, l' ottavo di Castel Nuovo Cadiluk dell' otomana Raja ossia dei sudd-ti Tomaso e Michele Radoevich ha mandato per loro Osman capitano e gli serò nella Bianca nella pergione a motivo della chiesa, che l' hanno fabbricato alla loro ter(ra)... Chiesa Sn. Domenica e così egli(no) pagarono la pena impostali per la chiesa che fabbricarono al Cadia di Castel Nuovo ed al Osman Capitano di Castel Nuovo. Gli diede il Cadia e Osman Capitano queste autorizzazioni e forza che non gli devono gli altri più perseguitar ed in sotentare per la sudetta chiesa e per maggior sicurezza appose col sigillo nella città detta Sàd – Cadia di Castel Nuovo mano propria.

Из овог документа проистиче, да је Осман - капетан, био затворио у тамници у Бијелој, ваљда у својој кули, чије развалине и данас постоје на мјесту званом „Дворина” или „За Дворину”, Тома и Михаила Радојевића ради тога што су без овлаштења били саградили цркву св. Недјеље, коју је, како се приповиједа, он опазио с брежуљка Градине, када је био у лову. И када су платили новчану казну, која им је ради тога била ударена, дадоше им кадија из Херцегновога и Осман-капетан из Бијеле ради њихове сигурности писмену потврду с печатом, да их не смије нико прогонити, ни од њих ништа тражити ради наведене цркве.

Овдје се само спомиње, да су цркву оградиле Томо и Михаило Радојевићи (Балићи) на своме земљишту, а не спомињу се породице Цицовића, ни Ерце-

говића, за које је, како смо горе видјели, навео свештеник А. Балић, да су с Радојевићима заједно цркву градили.

Међутим сачувао нам се још један стари докуменат у приватним рукама у Јошици, који ћемо овдје у цјелини навести. Овај докуменат није датиран, нити потписан, а изгледа нам као нека жалба Ивана Радова против неких сељана, који су тражили, да врати цркви земљу, на којој је оградио кућу.

Докуменат је за историју цркве св. Недјеље врло важан и у данашњој транскрипцији гласи: „Отка(д) се закопала црква света Неђела у бриеме турско кад виђеше Турци вргоше глобу на цркву, да плати село. Толико глобе село платит не може, него даше робје: једно Радоевића, друго Ерцеговића, Радоевићи Ђевојку, Ерцеговићи Ђетића. Ђевојка ис куће Сима Никова иста тетка. Потом тога узе честити при(н)цип Нови пака посла Бадовиера да мјери земле, да дава своием шудитима. Даде цркви канап и неке пертике ко(д) цркве кварта Г (3) и пертике МЕ (45), у Кисјелицу кварат и пертике МЕ (45). Црква утила није имала нигда ништа, него подиелише они В (2) браства (подиелише). Браство Ерцеговића продаде свеколико опату Мачаровића, а браству Радоевића не продаде ништа, него подиелише каи браћа Балићи и Симо Ников. Симо погибе, оста му жена и једна кћи. Мати се удаде за Ивана Радова, а кћер за Ивана Ђурова из Лепетана. Осудише добри људи матери и кћери по пола темела Сима Никова: матери за прћиу, а кћери за очи(н)ство. Био је судак ис Пераста капетан Вуко Штукан, из Прчања капетан Андрија Луковић и капетан Михо Марас и капетан Иван Палина. До мало дана пошто људи осудише подиели кнез Марко Цицовић и ш њиме из Ђурића Петко Миш и ш њиме Лазар Комадина. Кнез Марко Перов он диели и свое половица. До мало дана ставих кућу градит с Марком Поповицем е га је молио исти Симо, да граде заедно, пак он погибе, пак оградих ја Иван Радов у кам и у море при(н)ципово. Канулу при(н)ципу давам. Били су Балићи Томо и Ђуро који су Симом дијелили. Мени не забранише ни они, ни остали сељани. Сада оће да ми узимљу да даду цркви. Ја оћу з добре воље, ма нека даду и они. Ако ли недаду они, не дам ни ја без чиста суда при(н)ципова зашто су оно браство продали земљу церковну, а сада оће да узму мо(ј)у земљу и мо(ј)у муку. Саде оћу у мога при(н)ципа просит суду зашто од њих живјет не могу, ако ме при(н)ципова рука не обрани, ма се уздам да ће ме обранит. А што говоре, да су земљу продали, а цркву градили, истина није, него сваки ко је од упопање (?) с(в)ете Недеље једнако и заедно и бољи и гори, сваки једнако”.

На вањској страни овог документа пише: „Книге тате Ника” и испод тога једна, или можда, двије неразумљиве ријечи.

Овдје се, како видимо, каже, да је племе Ерцеговића дало за таоца дјетића, а племе Балића дјевојку, док се у горе споменутом документу, преведеном са турског језика, наводи да је турски заповједник затворио као таоце Тома и Михаила Радојевиће (Балиће), који су цркву оградиле на своме земљишту, а о Ерцеговићима нема спомена.

За дјевојку се овдје каже, да је из куће Сима Никова, његова „иста тетка”. Према томе ова је дјевојка морала бити сестра, или барем прва родица Симова оца Ника, који је био из племена Радојевића.

Симо Ников се спомиње неколико пута у разним документима из XVIII вијека, сачуваним у архиву Општине херцеговске и у приватним рукама. Тако се у неким документима из г. 1703 и 1714 спомиње неко земљиште у Јошици, названо „Куцоловина”, које граничи са сјевера са земљиштем Сима Никова.

У једном документу г. 1740 изјављују Петар Јовапов (Симов стриц) и Симо Ников, да ће платити неки дуг и залажу неку земљу „иза цркве”. Симо

Ников се спомиње и у једном документу из г. 1742 (*Libro Terminazioni IX*), у којему се каже, како Марија, жена Остоје пок. Митра Злоковића, а насљедница пок. Сима Никова Ерцеговића (*erede di qm. Simo di Nicolo Erzegovich*) из Јошице, продаје неко земљиште браћи Криловићима. Овдје се, дакле, изричито каже, да је Симо Ников од племеи Ерцеговића. У једном документу г. 1740 спомиње се и Јован Ђура Михова, муж Кате Сима Ника Јованова из Јошице. Год. 1741 спомиње се Ана, жена Антонија Криловића, кћи Ника Ерцеговића, дакле, сестра Сима Никова, а г. 1745 спомиње се Јован (*Zuanne*) Ђура Михова из Лепетана, зет Сима Ника Јованова.

У једном акту г. 1753 спомиње се, како има петнаест година, да су се оженили Јован (Иван) Радов из Јошице и Тодор Попов из Рисна, први с Јаном, удовицом Сима Никова, а други с Катом, кћером споменутог покојника, које су донијеле као прђију неколико земаља у Јошици, а то свака по половицу (*cióe metá per cadauna*), па њихови мужеви хоће да ове земље пренесу иа своје име.

Не може бити тачно, да се Кате, кћи Сима Никова „пред петнаест година” била удала за Тодора Попова, јер смо видјели, да је она била удата за Ивана Ђура Михова из Лепетана, а Иван (*Zuaune di Giuro Mihov de Lepetane, genero di Simo Nicov Jovanov*) је г. 1745 жив и продаје Марку Крилову неко земљиште у Јошици, названо „Зграда” (*Terminazioni, libro XI*). Можда је он мало затим умро, а Кате се преудала за Тодора Попова, па се овдје, погрјешно замијенила ова друга Катина удаја с првом, када је примила насљедство од оца, јер контрадикцију између ова два документа не знамо друкчије протумачити.

У једном, такођер старом, документу спомињу се Нико Лучии, Стефан његов брат, Марко Стефанов и Нико Јованов, браћа и братучеди Ерцеговић. Нико Јованов је отац Симов.

Симо Ников, који се спомиње у наведеним документима, био би, дакле, Ерцеговић. Ако је тачно, да су Балићи као таоца дали турском заповједнику дјевојку, онда она не ба могла бити тетка по оцу овоме Симу Никову, нити би могла бити родом из његове куће. У наведеној писменој жалби Иван Радова под именом Сима Никова треба свакако разликовати двије особе истога личнога имена и истога очевга имена, али различита презимена, које им у овом документу није наведено, па ће нам онда ствар бити потпуно јасна. Једно је, како ћемо ниже видјети, Симо Ников (Радојевић), чију су тетку Турци били узели у таоце, а друго је Симо Ников (Ерцеговић), чију је удовицу Јану вјенчао Иван Радов. Јане је, како нам је то. по неком документу, саопштио г. Симо Секуловић, била кћи Вука Томашевића (Балића), па је према томе јасно да Симо Ников Ерцеговић, како то истиче Иван Радов – док су остали Ерцеговићи продали опату Мацаровићу сву црквену земљу, коју су дијелили с Балићима – добија један дио ове земље као прђију или очинство своје жене при диоби са Томом и Ђуром Балићима. Ова се обадвојица спомињу у документима г. 1751 и то у једном: „*Juro Milutinov detto Ballich*” (*lustramenti, libro X*), а у другом: „*Tomo di Vuco Balia e Giuro Millutinov Balia*” (*Terminazioni, Libro XI*). Г. 1743 спомиње се „*Tomo, figlio e legittimo erede del qm Vuco Tomassevich detto Balich da Giosizza*.” (*Terminazioni, Libro IX*), дакле: Томо син и законити насљедник пок. Вука Томашевића, реченог Балића из Јошице.

Рекло би се, да се овај Вуко зове Томашевић по Тому, или Томашу (*Tomaso*) Радојевићу, који се спомиње у изведеном турском документу. Тако видимо, да ишчезава презиме, односно патронимикон, Радојевић које је настало од некога Радоја, а на мјесто овог долази патронимикон Томашевић, док мало по мало превлада презиме Балић, које потиче од надимка: балија.

(Занимљива је, ако и није можда тачна, традиција, по којој су Радојевићи добили надимак: Балије, односно, по томе, презиме Балићи. Каже се наима да је један њихов предак био зоран човјек и када је ишао, да ради на кулук у ондашњег турског заповједника, да је закаснио и да је кћи овог Турчина гледала, како жури овај лијепа и стасита човјек, да чим прије стигне на рад, а с њим да је ишао и неки мали човјек, који се презивао Пиштигњат, и да је ускликнула: „Ено долази Балија, а за њим мали Цицо поскакива”. По овим ријечима се прозваше својим данашњим презименом Балићи и Цицовићи).

У горе наведеном документу (жалби) Ивана Радова имамо врло важну потврду, да су Балићи исто што и Радојевићи на мјесту, гдје се каже, како Ерцеговићи продадоше црквену земљу опату Маџаревићу, а Радојевићи не продадоше ништа, него подијелише „каи браћа Балићи”. („Каи” се и данас у многим мјестима у Боки каже мјесто „као”).

У једној недатираној биљешци писаној италијанским језиком која се налазила код опата Вицка Маџаровића у Перасту, а од које има више преписа, наведена су имена оних Јошичана, који су продали по који комад земљишта на Бари у Јошици капетану Вицку и Ивану Маџаровићу. Међу овима се спомињу Јован Михаилов и Ђуро Петков Радојевићи. Вјероватно је овај Јован потомак онога Михаила Радојевића, који је био дат као таоц Осман-капетану.

Међу документима, које смо овдје цитирали, нашли смо и препис једног документа, који се налази у *Terminazioni, Libro XV*, а за питање поријекла породице Радојевића, односно Балића, могао би бити врло важан. То је неки уговор од 14 јула г. 1754, у којему се изјављује како су Јаков Краљевић и његов син Митар из села Мојдежа као и Милутин, син пок. Ивана Радојева (*Millutin figlio del q-m Ivan Radoev*), а нећак пок. Петра из истог села, продали калуђеру Висариону Сабличићу пок. Филипа из Потпланине (негдашњи манастир у Мојдежу) половицу неког млина за жито, који се налази у истом селу.

На први мах изгледа, да овај докуменат нема никакве везе с Јошицом и с Радојевићима, односно Балићима. Али пошто смо га нашли у Јошици, вјероватно се и односи на Радојевиће из Јошице. У том случају Радојевићи би били доселили у Јошицу из Мојдежа. Милутин, син пок. Ивана Радојева, можда је отац Ђура Милутинова Балића, који се, како смо горе видјели, спомиње г. 1751 у Јошици.

Нашу претпоставку, да би Радојевићи, односно данашњи Балићи, могли потицати из Мојдежа, поткрјепљује нам још једна важна чињеница. У Мојдежу, наима, постоји и данас црква св. Недјеље, за коју се каже, да је саграђена, почетком XVI вијека (С. Накићеновић, Бока, антропогеографска студија у „Насеља српских земаља” књига IX, стр. 451), те су, према томе, могли лако Радојевићи, који су из Мојдежа доселили у Јошицу, собом донијети култ св. Недјеље и посветити јој нову црквицу у Јошици. Тако би било ријешено и питање одакле култ св. Недјеље у Јошици, те би по томе Радојевићи, односно Балићи, имали за постанак ове цркве највећих заслуга.

Осим онога, што је, вјероватно по неком предању, навео свешт. А. Балић, да Радојевићи потичу из Херцеговине, имамо још једно предање, које каже, да они потичу из црногорских Брда и да Радојевића има и данас тамо. Говори се, да су славили као крсно име св. Три Јерарха, које да су славили и Балићи све до времена св. Петра Цетињскога, када су узели да славе дан св. Василија Великога (1. јануара по ст. календару) као првога између св. Три Јерарха, и ако се каже, да их је св. Петар савјетовао, да не мијењају своје старо крсно име. Они Радоје-

вићи, које наводи Ердељановић у свом дјелу „Стара Црна Гора” (Населња српских земаља, књига XXIV стр. 335 и 516) славе св. Илију, а не св. Три Јерарха.

Радојевићи су могли из Брда најприје преселити у Мојдеж, а из Мојдежа касније у Јошицу. Ако је пак тачно, да су Радојевићи доселили из Херцеговине, онда би још лакше било замислити, да су се прије населили у Мојдежу, а из Мојдежа преселили у Јошицу и ако традиција о томе ништа не зна. Да је Радојевића било у Херцеговини налазимо потврде у раду Б. Милојевића „Рађевина и Јадар” (Населња српск. зем. књига IX, стр. 807).

С Накићеновић у цитираном дјелу на стр. 507 и 508 каже, да су Балићи дошли с владиком Саватијом у Јошицу из Сарајева г. 1720, а за Ерцеговиће тврди да су доселили у Јошицу г. 1680 из Врановића у Грбљу, али не наводи доказа ни за једно, ни за друго.

У једном врло важном документу г. 1731, који се односи на неко земљиште у „Градини” у Јошици, а који се сачувао у приватним рукама, спомиње се „Вуко Матков, Ђуро и Симо, браћа, а синови пок. Ника Вукова из Јошице” (Vucso Matcov, Giuro e Simon fratelli e figli del qm. Nico Vucov pur da Josizza).

Овај Симо Ника Вукова који је живио у исто доба када и Симо Ника Јованова Ерцеговић, био је вјероватно Радојевић. Она дјевојка, коју су Радојевићи дали као таоца турском заповједнику, могла би по овоме дакле, бити, како каже Иван Радов: „из куће Сима Никова иста тетка”. Према томе сада нам је потпуно јасно, да се у споменутој жалби Ивана Радова имају подразумијевати два Сима Никова: Радојевић и Ерцеговић.

Иван Радов, о којему смо овдје говорили, презименом се звао Каштелан, а поријеклом је био из Тивта, како се види из једне исправе из г. 1755, чији се препис сачувао као и других наведених исправа у кући насљедника пок. Јока Балића. Његова кћи Стана била је удата за кнеза Ника Ђурова Балића, те како нијесу имали порода, посинили су младића Јока (Joco ossia Zuanne), којег су они из малена одгојили, тако да му је Стане својом опоручком г. 1810 оставила све своје имање.

Иван Радов је исходило од црногорског митрополита Саве Петровића писмо од 7 јула 1779 г. упућено „у све Приморје и у сву нашу Епархију благовјерним Губернатором, Сердаром, Кнезовом, Суђам малима и великима у обште православним христјаном”, које се до данас сачувало, У писму митрополит препоручује „сиромаша старца Ивана”, који се „просуо и разорио от злије и напазнијех људи” и изгубио педесет и један цекин „све, што је има”, а сада иде у прошњу.

Сачувало се такођер и једно писмо од 28 септембра 1797 г., које је писао митрополиту Петру I Светоме Инокентије, архимандрит манастира Савине, у којему му између осталог пише: „Дође к нама у манастир старац Иван Радов Каштелан с Верига са својом сћери Станом. Закле се да његов покојни отац Раде није више ништа оставио у церкву свете Недјеље у Јошицу, него само једну малу иконицу. А што говоре, да је Иванова жена оставила, да јој дају у исту церкву на сваку годину по барио вина и тако се закле вишечерени Иван и његова сћер Стане да за то нигда нијесу чули, ни разумјели. А има и тестаменат покојне Анђе, Иванове жене, ма о барјелу вина не говори ништа. И јоште ту на њих негодују Јошичани за дијете мало, што су га отхранили”.... На крају моли архимандрит св. Петра, да га извијести, када може доћи на Савину „ради освјешченија церковнаго”, о чему, каже, да му је и прије писао. Ово се односи иа освјећење велике цркве на Савини, која је у то доба била доготовљена...

У предњем писму жена Ивана Радова назива се Анђе, а раније смо видјели, да је Иван Радов оженио Јану, удовицу Сима Никова Ерцеговића, те би се по томе рекло да се је Иван Радов два пута женио и да му се друга жена звала Анђе, Можда је ово и погрјешка, па се узело име Анђе, мјесто Јане. У једној билешици из г. 1736 спомиње се Јана, домаћица Сима Никова из Јошице, а сестра Марка и Петра, синова пок. капетана Ника Корде из Рисна.

*

По нашем мишљењу најважнији је за историју постанка цркве св. Недјеље горе наведени превод турског документа, у којему се спомињу Михаило и Томо Радојевићи, који су ову цркву оградиле на своме земљишту. Што се пак каже у цитираној жалби Ивана Радова, да су Ерцеговићи дали као таоца „ђетића”, а Радојевићи „ђевојку”, а како је и данас традиција код племена Ерцеговића у Јошици, то, ваљда, треба схватити тако, да су, покрај она два главна одговорна лица: Михаила и Тома Радојевића, или у њихову замјену, били узети од Турака као таоци дјевојка од племена Радојевића, а мушкарац од племена Ерцеговића, које је заједно с Радојевићима цркву подизало, док је Михаилу и Тому Радојевићу успјело, да сакупе новац да плате ударену им глобу.

III

Других, старијих докумената, у којима би се спомињала црква св. Недјеље, осим оних, што смо навели, нијесмо имали при руци. Само ћемо овдје још напоменути, да се у једној исправи г. 1777 на молбу Јока Радова Каштелана и Тодора Поповића одређује „прокураторима” цркве св. Недјеље и још неким сељанима, да се не пачају у земље молилаца, које су спорне између цркве и споменутих породица, док се парница не доврши.

Вјерујемо, да ће се података о овој цркви, у којој је био и римокатолички олтар, наћи у Бискупском архиву у Котору, а можда и у старом архиву Општине херцегновске и перашке, нарочито у старом политичком архиву которском, који је похрањен у Задру. Црква св. Недјеље у Јошици спомиње се у старој перашкој бугарштици (народна пјесма у петнаестерцу) „Никола Пераштанин и Паштровка дјевојка”, гдје се каже, како Ђурица Давидовић с дванаест Паштровића, пошто из потаје погуби у Перасту Николу Пераштанина, да освети срамоту, нанесену некој паштровској дјевојци, стаде бјежати низ Вериге, али их Пераштани „стигоше за црквом свете Неђеље”. У пјесми у десетерцу, у којој је опјеван исти догађај, каже се, како Паштровићи, када видјеше, да их гоне Пераштани, побјегоше низ Вериге и, поскакаше из „гајете” на жало „а за понтом од свете Неђеље” али их Пераштани стигосе и све погубише. (В. Богишић, народне пјесме из старијих највише приморских записа, књига I, Београд 1878 стр. 159 и 161).

Богишић је ове пјесме држао врло старим и ставио их у „15. год.”, дакле у XVI вијек, и ако годину није прецизирао. По ономе, што смо навели о постанку цркве св. Недјеље, ова пјесма не би могла бити старија од XVII вијека, када је црква ограђена и када је по цркви добила име „Понта (рт) св. Неђеље”, па према томе Богишићево датирање пјесме није тачно.

Нешто докумената о цркви св. Недјеље нашли смо у старом архиву Консисторије, који се чува код Архијерејског намјесништва у Котору,

Као најстарији ту сачувани документ о овој цркви је претставка од 21 децембра 1810, коју је парох јошички поп Јован Вукошић „са свом парохијом”

поднио архимандриту Зелићу у Котору, а односи се на римокатолички олтар, који је у ову цркву постављен „под владањем републике млетачке”.

Затим долази концепт писма бр. 602 од 1 априла 1812 г. „поштенородним прокураторима” храма св. Недјеље у Јошици, које им је упутио из манастира Савине владика Краљевић, или, можда, његов викар, јер на концепту нема потписа. У писму се каже, будући да црква св. Недјеље оскудијева од потребитијех књига и осталих потреба црковних, а сада се налази један христјанин, по имену Симо Секуловић, који хоће да узме један комад земље црковне од два кварта, која никакову корист није давала цркви и обвезује се, да ће прибавити све потребите књиге за цркву, то им се препоруча, да ту земљу даду споменутом Симу. Даље се каже у том писму, да је боље имати књиге у цркви, него ли „интраду”, која не дава користи »јербо црква јест без књига како риба без воде«.

Писмо архимандрита Зелића бр. 128 из г. 1812, које је такођер сачувано у архиву, одговор је на упит јошичког пароха, шта има да ради, када римокатолички свештеник дође у цркву да служи на православни Илиндан, који су славили као крсну славу Ерцеговићи и ако су већ доста раније били прешли на римокатоличку вјеру. У другом пак писму бр. 130, које је одма иза првога Зелић упутио јошичком пароху, препоручује му, да ради римокатоличког олтара „у светој Неђељици” не би настала каква смутња између православних и римокатолика и ако дође римокатолички свештеник да служи на св. Илију, да га пусте, да служи као и до сада и да га „нико живушт” не омете, а питање олтара ће се ријешити наредбом „генералговернатора” из Љубљане. Осим наведенога сачувано је још неколико докумената из г. 1812, која се односе на римокатоличке олтаре у православним црквама у Боки, међу којима је и црква св. Недјеље у Јошици.

Сачувана је и молба пароха јошичкога Богдана Секуловића г. 1814, коју је упутио владици, а у којој наводи, да је црква св. Недјеље у великој потреби од књига и икона и осталог, а пошто има нешто земље црковне, то моли он и још један христјанин по имену Матеј Балић „цијело општество укопа храма свјатиа Недјели”, да им само даду мјесто, да ограде (кућу), гдје би главу склонили, јер да они биједни немају свога дома, него живе по туђим домовима, а да би они дали „да се потребе црковне начине”. Ову молбу је уз пароха потписао суђа Лазо Цицовић, главар и „прокуратор црковни” Илија Балић, те кнез сеоски Василије Балић.

На ову молбу јавља из Котора владика Краљевић „браћи, таторима и свим христјанима села Јошице” писмом бр. 1281, да су поп Богдан Секуловић и Матеј Балић молили, да им се дадне она неплодна земља црковна близу мора испод цркве, да ограде по једну кућу, а за ово добро, што би им учинила „братја црковна”, они обећавају, да ће прибавити на властити трошак оно, што је од потребе за цркву св. Недјеље, а то је: дискос с копљем, антиминос, двери, празнички минеј, триод, пентикостар, службеник и иконе. Пошто је оно мјесто без икакве користи цркви, то владика савјетује Јошичане, да удовоље молби. Јошичани су ову молбу уважили, у толико, што су, како проистиче из једне биљешке у старој порезној књизи, која се чува у архиву Општине херцеговске, даровали попу Секуловићу 21 августа 1814 комад земље на обали код Рта св. Недјеље у дуљини од 10, а у ширини од 7 „паса”, а да ли су нешто земље даровали и Матеју Балићу, није нам познато.

Према овоме би се рекло, да није био успио својом напријед наведеном молбом Симо Секуловић, који је нудио, да ће набавити књиге за цркву, ако му се дозволи, да узме два кварта црковне земље на обали.

Интересантно је, да црква није имала горе побројаних утвари и књига, а ни неких икона, али се не зна којих. То треба, да се разумије тако, да ће неки од побројаних предмета бити били дотрајали, па је требало набавити нове, јер се не може замислити, да црква није у опште имала нпр. дискос с копљем, или антиминс.

Из једне претставке од 18 маја 1838 г., коју су потписали кнез Јоко Балић и црквени тутори Илија Сијерковић и Ј. Ђурановић види се, да су г. 1820 бивши тутори Васо Балић и Мато Ђурановић споразумно с народом одлучили да оградe гробиште на пољани испод цркве. Како изгледа започета се радња морала ради несташнице сретстава прекинути, те се ту гробиште уредило тек када су власти забраниле сахрањивање мртваца око цркве. Из исте се претставке разабире, да су, пошто су из Боке отишли Французи, који су овдје неколико година владали, парох Богдан Секуловић и сеоски кнез Илија Балић почели градити степенице за приступ к цркви с пољане испод апсиде, при чему су помагали сви сељани добровољним надницама.

И ако је г. 1812 из цркве св. Недјеље био уклоњен римокатолички олтар, ипак су Ерцеговићи, који су били једини римокат. становници села Јошице и даље сахрањивали своје мртве у гробишту код ове цркве. Уз то су настојали и молили, да им се у замјену за уклоњени олтар из цркве св. Недјеље оградe посебна капела.

Власти су на то тражиле, да ли би и колико православни сељани допринијели за градњу капеле, а на то је одговорио сеоски кнез Јоко Балић писмом од 19 маја 1839 г., упућеним претсједнику Општине херцеговске Ђетковићу, да су сви сељани обећали, да ће „помоћи животом” неки дио радње, а да новцем не могу, осим три четири имућније куће, јер да је велика потреба.

Бискупски ординаријат у Котору актом од 10 новембра 1839, упућеним Среском начелству, заузимље се за римокатолике у Јошици, који не могу у зими по киши, а љети по великој жези, да иду у цркву св. Николе у Ђуриће, већ долазе на литургију у цркву св. Недјеље, те им с тога треба не само оградити црквицу, него им поставити и свештеника, јер је свештеник живио у Костањици, а послуживао је Ђуриће, Стрп и Липце.

Међутим Среско начелство у Котору у акту бр. 1147-123 од 24 марта 1840, којим одговара Бискупском ординаријату, износи своје мишљење, да, обзиром на врло мален број римокатолика у Јошици као и на близину цркве у Ђурићима, која је удаљена само пола сата од Јошице, као и на цркву у Лепетанима, није неопходно нужна градња римокат. капеле у Јошици. Истога је мишљења била раније и Претурa у Херцеговине спроводећи Среском начелству акт претсједника Општине херцеговске од 3 септембра 1839, који је дјеломично сачуван, а из којег се види, да је било тада у Јошици 6 римокат. породица, које укупно броје 25 лица обојега спола, док је православних било у парохији 32 породице.

Даље, изгледа, да се ово питање није потицало, све док православни Јошичани не донесоше одлуку, да ће порушити стару, скоро подземну цркву, а да ће на истом мјесту оградити, велику, нову цркву.

Дне 13 октобра 1856 г. дође у бискупску канцеларију у Котору римокат. капелан костањички Башић са пет домаћина Ерцеговића и изјавише на записник, који је био заведен под бр. 921, како су православни Јошичани одлучили, да поруше цркву св. Недјеље, коју су у старо доба оградиле породице Балића и Ерцеговића и у којој су римокатолици имали свој олтар. И ако је овај олтар уклоњен, да су они и даље уносили у споменућу цркву своје покојнике, гдје би

их њихов свештеник опојао, те би се у истом гробишту сахрањивали, гдје и православни, а звона би са ове цркве оглашавала њихову смрт. То да значи стални, непрекидни посјед и са стране римокатолика колико ове цркве, толико и гробишта, а да су и сами православни, сматрајући, када римокатолици уживају користи, да треба да сносе и терете, тражили од њих сарадњу, када су градили ново гробиште, магазин за потребе црквене, зид око цркве и када су подигли звоник, на што су они добровољно пристанули. Држећи по томе, да и њима припада власност на цркву св. Недјеље, моле, да се не дозволи православнима, да поруше цркву. Ако пак православни то сматрају потребним за своје вјерске сврхе, нека им даду одговарајућу отштету у новцу, чиме би они, уз цареву помоћ, коју мисле да затраже, могли оградити капелу на земљишту, које је г. 1852 обећао Нико пок. Трипа Ерцеговића, да ће у ту сврху поклонити.

Ову је претставку Бискупски ординаријат доставио Среском начелству и ондашњи срески начелник Дојми обавијестио је о истој православној Јошичане и тражио начина, да се по овом питању нагоде с римокатолицима. Приповиједа се, да им је предложио, да ову ствар повјере добрим људима, да то ријеше, на што да су православни Јошичани одговорили, да они њега сматрају добрим човјеком, у којег имају највеће повјерење и да им не требају други добри људи, а с тиме су се сложили и римокатолици. Тако се састадоше у Среском начелству у Котору претставници и православних и римокатолика из Јошице дне 11 јануара 1858 г., и склопише нагодбу, којом се православни обвезаше, да ће исплатити римокатолицима 220 форинти тиме да им ови уступе свако право на сувласништво и посјед цркве св. Недјеље, зида око цркве, магазина (ћелије) као и гробишта крај цркве.

Ова нагодба је била потврђена декретом Намјесништва у Задру од 25 јануара исте године под бр. 1257. Њом су били задовољни и римокатолици и православни, те и ако се одијелише црквом, остадоше и даље у правим братским односима тако да јошички римокатолици учествују и данас у православним литијама и носе црквене барјаке и славе као прислужбу св. Недјељу.

Дне 8 априла 1858 г. дошли су у Среско начелство Илија Балић, главар села Јошице и црквени тугор Јоко Балић и положили уговорени износ од форинти 220, о чему је Среско начелство извијестило Бискупски ординаријат и тако је ово питање на обострано задовољство било ликвидирано.

*

Стару цркву св. Недјеље спомиње два пута у својим радовима познати историчар Иван Кукуљевић-Сакцински, који је путовао по овим крајевима. Први пут говори овако: „Недалеко од Савине стоји старинска црква св. Недеље у бизантинском слогу на крст саграђена, која је до половине у земљу пропала. Сада ју желе жалибоже порушити па нову градити, јер се у овоме окружују, као ни у дубровачкоме, за старе споменике грађевине нитко не брине, нити има овдје ткогод пазку над њима” (Izvjestije o putovanju kroz Dalmaciju, Napulj i Rim. Zagreb 1857, str. 41).

Да је тачно, да је црква била у форми крста, потврдио нам је и г. Томо Катурић из Јошице, који је као дијете ишао у стару цркву, те се сјећа, да су над пјевницама били сводови.

Други пут Кукуљевић спомиње ову цркву при опису једне своје возње барком на четири весла у зимско доба из Котора пут Мељина, те каже, да његовој барци, која је ишла од Верига, остадоше „с десна Каменари, Ђурићи и св.

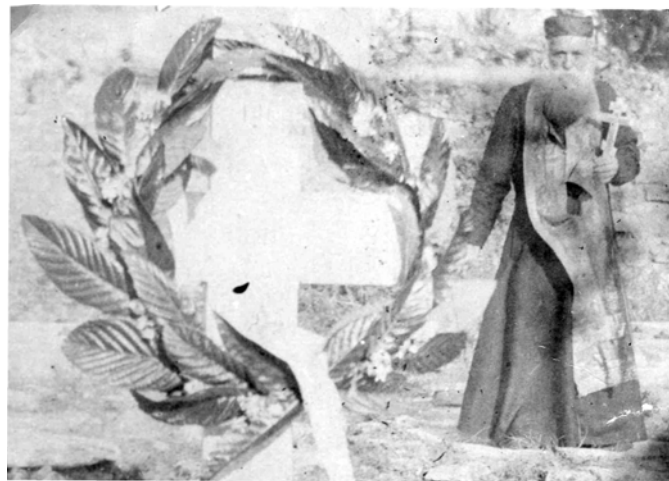
Недјеља са старинском црквом, саграђеном у слогу бизантинском, која на половицу из земље вири”. (Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Albanije, Krfa i Italije. Pretiskano iz Hrv. Sokola i Vienca – Загреб 1873 стр. 96 и 97). И данас причају старији људи у Јошици, да се сјећају, да је црквени кров био толико низак, да се са страна цркве могло на њему сједати.

IV

Свештеник А. Балић каже у споменутом „Шематизму” г. 1876, да су правосл. Јошичани почели градити данашњу нову цркву св. Недјеље около старе цркве г. 1857. Дне 24 новембра 1867 г. шаље исти свештеник под бр. 66 архимандриту, епископском викару, у Котор молбу слиједеће садржине: „До 15 дана биће приуровљена нова црква јошичка св. Недјеље, да се у истој може служба божија совершавати, која је око старе цркве саграђена и свети престол старе цркве остао је на истом мјесту, гдје је и прије био само што је мало уздигнут и због тога не потребује иста црква потпуног освјашченија но само обрјад обновленија храма”. Даље моли архимандрита, да га овласти, да он може цркву осветити, а да не шаље другог свештеника ради трошкова.

Молба је била уважена, те је свештеник Балић нову цркву осветио на бадњи дан 1867 г.

На неколико времена прије него је била довршена нова црква, била је порушена стара црква, око које је била подигнута нова. Једини остатак старе цркве изгледа да је онај тропрутаси крст у округлом тропрутасом оквиру из мрамора, који је узидан у, ограду иза олтара цркве, која дијели црквену авлију од гробишта.

Свештеник Андрија И. Балић

(Свештеник Андрија Илијин Балић родио се у Јошици 6 децембра 1825 г, Прву науку је добио у свом родном мјесту, а наставио је у манастиру Савини. Богословске науке је свршио у Задру. Рукоположен је био за дјакона 25 децембра 1849 г., а за свештеника 14 јануара 1850 г. Исте године му је била повјерена ондашња крушевачка парохија, а г. 1853 по смрти свештеника Христифора Ђучића и парохија јошичка, на којој је постао парохом г. 1860 гдје је вршио непрекидно службу до г. 1901, када је био пензионисан. Г. 1900 одликовао га је дије-

цезански епископ црвеним појасом. Преселио се у вјечност 2 децембра г. 1902, те је сјутрадан био сахрањен у гробљу код цркве св. Недјеље, искрено ожаљен од својих парохијана.)

Нова, велика и лијепа црква св. Недјеље дуга је око 20, широка $7\frac{1}{2}$, а с куполом висока око 16 м. Са стране црквене лађе има по три велика прозора а на олтарској апсиди један. На красној куполи, која почива на полигоналном тамбуру, има шест прозора. Из докумената, који су нам били при руци, нијесмо могли наћи имена градитеља ове цркве. Г. Томо Катурић, који се, како смо горе навели, добро сјећа старе цркве као и када је нова црква била освећена, недавно нам је казао, да су цркву градили познати ондашњи градитељи Драго, Симо и Јово Ђурићи из Игала. Заиста ова красна грађевина служи на част њихову имену!

Највећи приложник за градњу нове цркве био је Илија Марков Ђурановић, који се родио у Ђурићима г. 1785 од сиромашних родитеља, па се одао на море и затим настанио у Одеси, гдје је стекао лијеп иметак, а гдје је у дубокој старости и преминуо. Рано је почео помагати своју сиромашну породицу, а касније је шиљао и богате прилоге цркви св. Недјеље.

Из „надгробног слова”, које му је држао на парастосу 23 октобра 1866 г. свештеник А. Балић, а чији се концепт до данас сачувао, дознајемо, да је Ђурановић приложио овој цркви: 1) сребрно, позлаћено кандило; 2) сребрно-позлаћени крст са стопалом; 3) велико еванђеље у кадифи са четири еванђелиста у сребру; 4) два „октоиха сведневна”; 5) скупоцјену плаштаницу; 6) два велика свијећњака „од бијелог метала, слична сребру”; 7) двије литије или „хероја” са образом Христовим и Богоматере; 8) златоткану окруту за св. трпезу.

Осим ових дарова, каже свештеник Балић, приложио је Ђурановић цркви св. Недјеље и 20 лира у књигама и 100 „гарбонаца” у оној милостињи, што се купила у Одеси за ову цркву, а затим 30 аустријских цекина.

Прелиставајући „Шематизме Епархије бококоторске, дубровачке и спичанске” нашли смо више важних података о овој цркви, које ћемо овдје редом навести.

Тако ту налазимо, да је г. 1891 приложио Томо Катурић фор. 60 за поправку иконостаса. Г. 1893 приложио је Ристо Вуковић полијелеј у вриједности од фор. 150, а Јелена уд. Ђучић икону Христову у вриједности од фор. 100. Обоје је купио у Одеси г. Томо Катурић, који се тада тамо налазио, те нам је казао, да су тражили из Јошице, да купи икону Воскресенија Христова, као тобож икону храмовске славе, али, пошто он ту није могао наћи такву икону, која би се држала на средини цркве као икона за цјеливање, он је купио икону Христа као Вседржитеља. Осим ове иконе Христове данас се чува у овој цркви и скупоцјена икона Господа Саваота, руске израде, а код ове се држи велики сребрни крст.

Мјесто горе споменутог полијелеја био је у цркви стари полијелеј, који је и данас сачуван, а каже се, да га је старој цркви приложила Стане, жена Ника Балића, а кћи Ивана Радова Каштелана.

У „Шематизму” за г. 1894 на стр. 37 налази се слиједећа биљешка: „Код парохијске цркве св. Недјеље у Јошици током г. 1890 и 1891 проширен је и зидом опасан простор, у што је потрошена свота од фор. 320 сабрана од добровољних прилога. Истим махом поправљен је и црквени иконостас, у што је потрошено фор. 200. Лијепа и ради дивнога положаја црква ова изгледа још, да се подигне четвороугални звоник. Томе се је стално надати када скорим наслиједи ова црква завјештај од 500 рубаља, остављених од пок. Шеровића из Бијеле,

умрлог у Одеси г. 1891". Г. 1894 сакупљали су се по Боки прилози за ову цркву, да се претопе и повећају звона.

Г. 1898 приложио је капетан Славомир Ђурковић родом из Рисна, а настањен у Јошици, ађутант Николе I, књаза црногорског, златоткани покровац за св. трпезу, округу свештеничку и дјаконску и двије свилене литије, Крстина Ђиновић 2 рипиде, а Филип Томановић сребрно кандило.

Г. 1902 приложио је овој цркви Илија Чучак гвоздену касу, а прилозима сакупљеним у Америци саграђена је „кућица” код цркве мјесто оног старог „магазина”, који се, како смо видјели, раније спомиње.

Осим ових прилога, било је и других, али их ради ограниченог простора овдје не можемо изнијети, а добро је познато, да су парохијани ове цркве великом љубављу, према својој могућности, своју цркву помагали и за исту прилоге купили. Прилагали су и јошички римокатолици као што су и православни Јошичани прилагали за римокат. капелу, која је била г. 1894 у Јошици ограђена.

За проширење авлије код цркве св. Недјеље поклонили су земљиште пок. Лука Н. Балић, породица Јова и Сима Секуловића, пок. Симо Г. Мандић и други тако да око цркве има доста простора, гдје се може сакупити велик број свијета. И заиста на дан црквене славе сакупи се овдје мноштво побожног народа из скоро свих мјеста у заливу, те је храмовска свечаност ове цркве позната у цијелој Боки. По неким чудесним појавама код ове цркве у народу постоји вјеровање, да се овдје налази под земљом нека светиња, која се није још народу потпуно јавила.

V

Набројени предмети, које је поклонио Илија Ђурановић, представљали су и за нову цркву лијеп украс. Али нам није познато, какав је био у почетку иконостас у новој цркви, ни колико је икона било на њему. Приповједа се, да су неке иконе из старе цркве, ваљда оне врло трошне, биле узидане у св. трпезу, када је била подигнута. Плочу за подигнуту св. трпезу приложила је породица Сијерковића.

За неке дјелове старог иконостаса каже се, да су били спаљени и пепео похрањен у неком старом гробу, да се не разноси. Али нам се ипак сачувало и до данас неколико интересантних икона из старе цркве, које се налазе у олтару данашње цркве, а од којих ћемо овдје у кратко описати оне значајније.

Најприје ћемо споменути велику икону од умјетничке вриједности, која се налази на просхوميји. То је Богородица „Елеуза”, Милостива, која приклоњеном главом тражи од Христа милост за човјечанство. – Вјероватно је ово била пријестолна икона у старој цркви. Она је скоро идентична са иконом Богородице Елеузе из XVI вијека из фрушкогорског манастира Беочина, чију је слику донио Ђ(орђе) М(ано) З(иси) у листу „Време” од 21 децембра г. 1934.

Даље имамо двије иконе Христове са сигнатуром „ІС ХС Гдъ Вседржителъ”, а на једној су од ових престављени при крају, као на оквиру, мале слике св. великомученика Теодора и св. мученице Акилине. Трећа икона Христова је без икакве сигнатуре. Затим имамо икону св. Тројице, како изгледа, руског поријекла, те икону Мајке Божје Казанске, ка којој је на другој страни слиједећи запис: „1830 года Іюна 14-ого получена сія икона Казанске Божія Матери отъ вдовы священнической жены(?) Мартъ Соколовой”.

Интересантна је икона „Образъ Рждва Прстѣа Бцѣй”, гдје св. Јоакиму лебди нимб у ваздуху као што обично видимо на иконама римокат. цркве, а мјесто нимба, зраке свјетлости окружују главу пресв. Богородице.

Врло је занимљива икона, којој је на врху приказан мали лик Мајке Божје с Христом. У средини иконе је нека светитељка, којој су слова од имена на пола отпала, те судећи по ономе, што је остало, изгледа, да сигнатуру треба читати овако: „(св.) Преподобномученица (Параск)евиа” (то је св. Параскева, која се слави на 26 јула). На икони су око св. Параскеве приказани и св. дјакони: Прохор, Пармен и Никанор, те још један св. дјакон, којему су сачувана само задња слова од имена и то оштећена, а изгледа као да пише: „...онѣ”. То ће бити св. Тимон. Славе се сва четири 28 јула. – На другој страни исте иконе, мастилом је написано: „1796 год.”

На св. трпези се налази споменути сребрно-позлаћени крст, који је приложио Илија Ђурановић. Крст је врло лијепо израђен, те има стопало, из којег се може и извадити, а на њему су урезани емблеми мука Христових и други украси. На крсту је слиједећи запис: „Я Илія Марковъ Ђурановићъ супругою Любви Тимотиѣвною и сѣромъ Аномъ сертвую ови крестъ среберни и послаћени на святу трапезу въ краму и церкви святой Нећели у миесто Ђуриће Боке ди Катаро 1840 го.”

Запис је доста погрјешно урезан у некој мјешавини нашег и руског језика.

Пада у очи, да Ђурановић, који је родом био из Ђурића каже и за цркву св. Недјеље, да се налази у Ђурићима, и ако је ова црква у средини села Јошице, али је то парох. црква и за православне Ђуричане, па је стога Ђурановић дао, да се такав запис уреже.

На светој трпези је и старо руско еванђеље, штампано у Москви год. 1794 са дивним металним корицама. На првим корицама у средини је иконица с ликом Христовим, а у крајевима су ликови четири еванђелиста. На задњим корицама су лијеви светитељски ликови у рељефу.

Иконостас је радио мајстор Л. Пињоли из Пераста. Иконе апостола и еванђелиста као и пријестолне иконе св. Јована Крститеља и св. Недјеље, а можда и икону Тајне вечере, насликао је сликар Шпиро Ђурановић из Ђурића, који је сликао иконе на иконостасима многих цркава у Боки.

Пријестолне иконе Христа и Богоматере дјело су неког другог иконописца, а неки мисле, да су донесене из Русије. За крст на врху иконостаса мисли се да је старијег поријекла. Свакако је старијег поријекла сребром обложена икона (која по свој прилици претставља св. Николу) испод крста. Друге иконе, међу којима и двије иконе Мајке Божје, по свој прилици су руског поријекла, те ће то, вјероватно, бити прилози из кућа имућнијих парохијана, како би се иконостас попунио. Пада у око трећа, красна, велика икона Мајке Божје руског поријекла испод наведене иконе св. Николе, на средини иконостаса. На њој пише: „сія сѣая икона царицы небеснон тихфинской поставлена въ незабвеннѣю и къ вечнѣю память ѿт санк петербѣ(ргскаго) кѣпца Ивана Итлоего(!) положена въ ... сѣя церквы”.

Више царских двери налази се мања, сребром обложена, икона Мајке Божје с Христом, а у врата царских двери уметнута је по једна позлаћена иконица, од којих прва претставља св. Тројицу, а друга Мајку Божју с Христом.

На иконостасу уз четири сребрна кандила пред пријестолним иконама, виси по средини и оно кандило, које је приложио Илија Ђурановић. На њему су били и неки записи, али се данас не могу разабрати, јер су потпуно изблиједили.

Пред иконом Тајне вечере виси мало сребрно кандило прилог г. Л. Балића а са свода црквеног пред иконостасом виси опет велико сребрно кандило.

Дивна је велика икона св. Недјеље (али, како смо горе навели, без икакве сигнатуре) руског поријекла, која се држи на посебном столу у цркви, а раније се, кажу, држала на иконостасу као пријестолна икона. Светитељка је представљена погледом управљеним на Христа Спаситеља, који јој с небеса пружа вијенац за страдања, која је за Њега поднијела. При дну иконе је запис: „Отъ Николая Ћ. Ђурановића”. У свечане се дане на ову икону поставе разни драгоцени прилози, који се иначе чувају у црквеној каси.

Са страна на зиду су двије иконе, Христа и Богоматере, такођер руског поријекла, с малим кандилима, прилог породице Секуловића као и једно велико сребрно кандило које виси иза полијелеја са свода цркве. При дну кандила објешен је мали, сребрни модел лађе, на којој пише: „La polacca nominata Semiramide”, а каже се, да је припадала негдашњем богатом бродовласнику Тому Секуловићу.

Врло је лијепо и добро сачувано Еванђеље штампано г. 1834, а које је приложио овој цркви Илија Ђурановић. На корицама, обложеним кадифом, налазе се четири еванђелиста у сребру, те крст, копље и сунђер и остали знаци мучења Христова. Унутра је слиједећи запис: „Сіе Евангеліе жертвую церкви Святаго Воскресеніа (Свят. Недѣли) въ Бокки отъ Котора находящеися въ Джуричъ тому и споменъ за здравіе Ільи и Іоанну за упокой Любови, Маріи, Марку, Анни, Лазару и Маріи. Въ Одесси 16 Декабря 1848 године посвящаетъ: Ілья Джуранович сын Марковъ”, – Види се, да и овдје Ђурановић каже, да се црква св. Недјеље налази у његовом родном мјесту Ђурићима, из љубави према којему изгледа, да је Јошицу сасвим заборавио.

Али једна од највећих драгоцености ове цркве је велико скупоцјено Еванђеље, штампано у Москви г. 1859 са потпуно сребрним корицама, што је јединствен случај у нашим крајевима. Ово еванђеље је прилог руске царице Марије Александровне. Г. Симо Секуловић нам је казивао, да је слушао, да је и ово еванђеље приложено овој цркви посредством споменутог Илије, или Ника Ђурановића, Приповиједа се, наиме, да је царица сањала неку цркву св. Недјеље (Воскресенија Христова) у нашим крајевима и да се преко једног од наведених Ђурановића дознало за цркву св. Недјеље у Јошици, којој је царица г. 1863 приложила ову скупоцјену књигу.

На првим корицама је представљено Воскресеније Христово, а са страна су четири еванђелиста. На другим корицама је слика „С. Благовѣ: княза Александра Невскаго”, који је приказан као владар са крунитбеним знацима.

На првој празној страни је отштампан слиједећи запис: „Сіе священное Евангеліе пожертвовано Всемилостивѣшею Госѣдарыннею Императрицею Мариіею Александровною Всероссінскою въ церковь Воскресеніа Христова, Православнаго Общества Славянъ въ Бокко – ди Каттаро и послано изъ Петрограда въ кѣ день февраля аѡѣг года.

Ея Величества секретарь

И. Морицкинъ (?)”

Секретар је власторучно потписао своје име, те није сигурно, да је тачно прочитано.

У каси се чува и стара сребрна, позлаћена св. чаша, која ће бити набањена у Русији, јер су на њој урезани скоро исти украси као и на крсту, који је приложио Илија Ђурановић. Сачувана је још и налази се у приватним рукама

св. чаша и звонце из старе цркве, можда оно што су употребљавали римокатолици.

Међу завјетним прилозима, који су похрањени у каси, налази се и једна иконица, на којој је с једне стране пресв. Богородица с Христом, који држи у лијевој руци свитак, а с друге стране је лик св. Николе са грчком сигнатуром.

Даље се у каси чува и једна златна медаља на којој је натпис: „Paulus Rainerus – principis munus anno 1779” као и златна медаља с именом Франца II г. 1793.

На тасу је запис: „Дар од Александра Цицковића”.

Знаменита је старина, која се чува у овој цркви, антиминос, штампан у Бечу г. 1743 благословом „блаженџишаго господина Арсенија четвртаго божіею милостию архієпископа пексаго всіехъ Сербовъ, Болгаровъ, Поморія, Босни, обонъ полъ Дуная и цѣлаго Иллирика патриарха”. (Сравни „Стари срп. записи и натписи” II бр. 2857, гдје се каже, да овакав антиминос има и у ман. Савини, те бр. 2877). На антиминосу се не види за коју је цркву био освећен.

Црква је добро снабђевена црквеним књигама руског издања већином из првих година прошлог вијека, на којима нема никаквих записа осим што се на некима налази биљешка писана руком Јока И. Балића, у којој се каже, да дотична књига припада цркви св. Недјеље у Јошици. На једном је Требнику запис, из којег се види, да је ту књигу купио г. 1835 споменути Јоко Н. Балић и да је за исту дао 1 фор.

*

Парохијани цркве св. Недјеље, када су оградили овако лијепу цркву жељели су да ограде и велики звоник уз цркву, мјесто малог звоника, „на преслици”, који је, као привремени, био ограђен подаље од цркве, како се приповиједа, г. 1829. Надали су се, како смо горе видјели, да ће им се та жеља испунити, када приме завјештај од 500 рубаља из оставштине великог црквеног и просвјетног добротвора пок. Сава Ј. Шеровића, родом из Бијеле, који је умро у Одеси г. 1891, али им се та жеља није за дуго остварила,

У рату су аустријске власти биле однијеле црквена звона, те су по рату била нова набављена.

Г. 1930 парохијани изабраше одбор који је прикупљао прилоге за градњу звоника. Одбор су сачињавала г. г. капетан Илија Дамјановић из Лепетана, Милош Вуковић, Веселин М. Вуковић, Томо Косовац и Владо Ђурановић из Ђурића, Томо Катурић, Симо Секуловић, Душан Балић, Спасоје Балић, сада пок. Васо Балић, Петар Балић и Јован Ђурковић из Јошице, а конституисан је био овако: претсједник капетан г. Илија Дамјановић, потпретсједник г. Милош Вуковић, секретар г. Веселин Вуковић и благајник г. Симо Секуловић.

Г. 1936 био је порушен стари звоник и почео се градити нови по ранијем нацрту инж. Кинди, прерађеном од градитеља г. Величана.

Сви одборници су великом љубављу радили, да се звоник чим прије огради, а радове је надзирао инжињер г. Лазар М. Мијајловић.

Звоник је потпуно био довршен у јуну г. 1939 сакупљеном свотом од динара 102.000, а списак свих приложника похрањен је у црквеном архиву. Звоник је висок 19.5 м, ас крстом на њему 21.5 м. Грађен је од корчуланског камена, а у њ је уметнута красна велика звијезда (розета), која је раније била на цркви повише западних врата. Свечано је био освећен на дан храмовске славе дне 24 јула (6 августа) 1939 г. у присуству великог броја побожног народа.

Сада се ради на томе, да се чим прије изради и хор (баладур) за ову цркву као и да се сходно уреди и улазак са западних врата испод хора.

Племе Балића, свјесно своје улоге око градње и одржавања цркве св. Неђеље у прошлости, приложило је оног дана, када је освећен звоник, драгоцјени кивот за св. трпезу, на којему пише: „Прилог племена Балића цркви св. Неђеље у Јошици 1939 год.”